

VASILE ANDRU

Istorie și taină la Muntele Athos

(Ediție revăzută și adăugită)

În loc de prefață: o epistolă de la
Ieromonah Petroniu Prodromitul

EDITURA HERALD
București

Cuprins

În loc de Prefață: O epistolă de la Ierom. Petroniu	
Prodromitu	5
Drumul spre Athos	7
Amiază în „Republica Monahală“	13
„Acest munte este în soarta mea“	20
Istorie și taină la Muntele Athos	27
Cu Părintele Petroniu despre isihasmul cu mirenii	43
Încă o convorbire sub chiparoși cu părintele Petroniu	55
Ultima zi la Prodromu	62
Farmecul și solemnitatea mănăstirii bizantine	75
Popas la mănăstirea Vatopedu	86
Pacea deplină a schitului Colciu	95
Cu Părintele Dionisie	109
Împătimiții de pe Muntele Athos	118
Lakkos, „Pustia cea mai dinăuntru“	144
Athosul văzut și cel nevăzut	152
Părintele Gavril de la Russikon, ascet cu har și cu umor	157
Părintele Gavril, un vindecător	168
„O noapte în pustia sfântului munte“	174

Învățăturile Muntelui Athos	178
Vestigii românești la Sfântul Munte	185
Continuitate Athos-Carpați	199
La Marea Lavră iarăși	205
De cine se tem athoniții	212
Trânta cu diavolul pe Athos	219
Izvorul minunilor	226
Fapte și miracole cu Maica Domnului	234
Despre viață și vis la mănăstirea Aghiu Pavlu (Sf. Pavel)	241
Smerirea intelectualilor la mănăstiri athonite	250

Addenda

Fragmente inedite din <i>Istoria Sfântului Munte Athos</i> , de Schimonah Irinarh Șișman	260
---	-----

În loc de prefață:

O epistolă de la Ierom. Petroniu Prodromitu

Schitul Rom. Prodromu

630 86 Karyes

Muntele Athos - GRECIA

7 Iulie 01

Mult Stimat! Domnule Andreu,

Scrisorile bucurii au avut primum lucrarea Dnștr Istoric și taine la sfântul munte Athos. Vă rog să primiți îndatoritoare mulțumiri pentru alesele dar precum și pentru gândurile bune despre Prodromu și despre monahii români athoniți, cunoscuți aici.

Ca unul care ați mers la Athos în „Călătorie inițiativă”, nu ca turist, ați surprins multe din noianul de realități duhovnicești și de taine de Athosului, care fac lucrarea interesantă și folositoare pentru orice cititor și un prețios ajutor pentru pelerinii români, care merg la Athos. Ba, cred că și dvs. personal ați acumulat material nou și ajutor în lucrarea pe care o desfășurați în Târnă.

Să vă ajute Bunul Dumnezeu să o continuați cu spor și într-un mult și spre creștinăscă și măntuitoare împlinire a multora și să avem bucuria de a vă mai revădea la Athos și Prodromu.

Ca cele mai bune și duhovnicești doriri-

Ierom Petroniu

Drumul spre Athos

Probe, obstacole, vămi

Ca o călătorie inițiatică, drumul spre Athos este presărat cu obstacole și încercări. Trebuie să le consideri ca atare, adică să te sporești prin obstacole.

După ce ajungi în Grecia, la Salonic, te prezinți la Departamentul special cu problema Athosului, în cadrul Ministerului Greciei de Nord. Aici trebuie să obții o viză specială pentru Athos și un permis de ședere în slăvita „Republică monahală“.

Reglementarea intrării bărbaților pe Sfântul Munte este în grija unei femei. Unii ar zice că asta este o ironie a sorții, sau poate o revanșă acordată femeilor care n-au îngăduința să pășească pe Sfântul Munte.

Este la acest departament o grecoaică plăcută și aprigă, foarte vrednică, având calități mai curând de psiholog decât de funcționar public. Ea reușește să facă față nervilor și lipsei de înțelegere a unor oameni din toată lumea – bărbați care uită, sau nu dau importanță, că pe Athos pot intra foarte puțini mireni, ca să nu tulbure liniștea Grădinii Maicii Domnului. Acolo nu-i loc pen-

tru destindere, ci pentru lucrare și trăire mistică. Cum să stăvilești fluxul sutelor, miilor de doritori? Cum să tratezi atitudinea modernă, turistică sau adesea arogantă? Sau chiar insistența unor grupuri feministe „emancipate” din Grecia în primul rând care fac presiuni contra regulii de interzicere a femeilor pe Athos? Dar mai ales impetuoșitatea – uneori sinceră – a unor râvnitori ajunși la porțile Grădinii. Eu mă mir că această grecoaică se descurcă atât de bine. Cei respinși se supără, acuză de „balcanism” sau de birocrație orientală.

Unii vizitatori sunt insistenți, alții nervoși; altul încearcă să fie seducător; altul arată un teanc de bani pe care zice că vrea să-i doneze mănăstirilor athonite. Dar doamna de la Departamentul Athosului nu-i impresionată, ea cerne și discerne. Numărul celor care pot primi viza de intrare este foarte mic. Un tânăr domn din Suedia, văzându-se respins, a început să vocifereze. Discuțiile au ajuns în clocot, omul și-a ieșit din fire și a răsturnat biroul la care stătea femeia, a spart niște vitrine. Când acel suedez a făcut scena agresivă, doamna nu a fost impresionată, ci mai curând edificată că acel om nu avea ce căuta în „grădina liniștii”, decât poate după ce se va trata la psihiatru – dacă asemenea personalitate dizarmonică poate fi tratată.

&

Am ajuns la acest departament devreme, dimineața. Am arătat hârtiile, mi-am spus numele și țara. Și credința. „V-ați anunțat vizita cu două luni înainte?” m-a întrebat. „Nu. Astăzi m-am prezentat direct aici”. „Locurile pentru următoarele două luni sunt ocupate”. „Este normal!” zic.

A cercetat, sumar dar suficient, hârtiile mele.

„Pentru ce vreți să vizitați Sfântul Munte?”

„Pentru rugăciunea minții, pentru isihia”.

A format un număr de telefon, a vorbit cu cineva, apoi a dictat numele meu pe litere. Apoi a primit un fax pentru mine, destinat Protosului de pe Athos.

Așteptam cu emoție, ca la un mare examen. La ușă se formase deja un rând lung de bărbați care așteptau nerăbdători, dar aici „trierea” se face foarte lent. În fine, consilierul de la Departamentul Athosului îmi zice:

„Veți merge pe Sfântul Munte. Cu condiția să luați primul vapor din Ouranopolis. Vaporul pleacă din Ouranopolis la ora 9.30 mâine dimineață. E obligatoriu să respectați această oră. Altfel nu mai plecați”.

I-am zis: *Evhariste poli!* (Mulțumesc mult!)

Am primit documentul destinat Protosului de pe Athos: un act impresionant, pe o hârtie cu chenar și cu parafe mari; semăna cu pergamentele voievodale vechi.

Am ieșit și am luat primul autobuz spre Ouranopolis. Grozavă condiție mi s-a pus: să iau primul vapor! Ziua era măreață. Am traversat toată depresiunea Halkidiki. Un ținut minunat, munte pietros și țarm de mare, stânci albe și flori roșii – tufe abundente de oleandru, floarea națională a Greciei.

Se spune că oleandrul este singura floare care n-a plâns la răstignirea lui Hristos (în timp ce toată natura a plâns), și de aceea a primit ca „penitență” să aibă un miros amărui. Dar bag de seamă că penitența plantei s-a terminat, pentru că mirosul florii de oleandru, deși încă ușor

amărui (prin uleiurile volatile specifice) bate tot mai mult spre mirosul mierii de pădure...

De la Împărățiile trecătoare (seculare) la Cea netrecătoare

Tot drumul, am avut o bună stare de trezie, aproape de exaltare. Am trecut prin localități însoțite și vestite, țin minte acum doar satul Stagira, locul de naștere al lui Aristotel, unde am făcut un scurt popas, trăind bucuria contactului intim cu legenda.

Am ajuns seara la Ouranopolis, am dormit la un localnic, s-a întâmplat să fie un aromân. Astfel îmi aminteam că pe aici a fost Imperiul Roman și că mă aflu încă în Imperiul Roman, adică acasă, și că aromânii, frații noștri din toți Balcanii, vlahii (cum li se zice aici) sunt urmele fierbinți și persistente ale Imperiului secular. Durabil, dar trecător în cele din urmă.

Și apoi, aveam să fac trecerea de la imperiul secular, pământean, la împărăția netrecătoare, a cărei taină se dezvăluie mai bine pe Athos.

Dimineața, pe țărmul Mării Egee, în port. Cald și proaspăt. Simt că tot ce am sub ochi sunt daruri. Marile împliniri nu sunt pe merit, ci sunt pe dăruire. Ce poți obține „pe merit”, sau pe muncă? Doar ceva ca să treci de la o zi la alta.

Îmi iau rămas bun de la aromânul care m-a găzduit, om foarte înstărit: are câteva vaporeșe cu care organizează curse pe mare pentru înconjurul Athosului, pentru cei care nu au îngăduința să pună piciorul acolo. Și astfel,

călătorii pot vedea Athosul de aproape, de pe mare, pot admira și unele din mănăstirile athonite, pe țărături stâncoase.

În port, pe o terasă, am așteptat vaporul. S-a văzut venind, a ancorat. Ne-am îmbarcat. Un vapor de bărbați. O lume de bărbați. Călugări, pelerini, vizitatori. Pelerinii sunt în majoritate greci: ei primesc mai ușor îngăduința să viziteze. Străinii sunt foarte puțini.

Mă aflu între ei. Simt că începe anonimatul cel bun. Xeniteia sau anonimatul este o virtute isihastă, este o asceză. Asceza începe prin renunțare la nume și la lume.

Acum știu că în privința asta mă amăgeam. După ce voi ajunge pe Athos, mai târziu, voi afla că pe vapor mai exista un român, care mă observa – el mă știa, eu nu-l știam.

De altfel, un ierarh prieten îmi spusese la plecare:

„Ia aminte că, chiar atunci când nu te vede nimeni, să fii sigur că tot te vede cineva!“.

Este amuzant și terestru, este vorba de acele „atacuri dinlăuntru“ care, totuși, nu clintesc marele laborator mistic care este Muntele Athos. În ce mă privește, eu simțeam mulțumirea stării de *xeniteia*, de anonimat bine lucrător.

Debarcarea în portul Dafne, care deservește Sfântul Munte. Pun piciorul pe țărâm, pășesc, urc treptele. Încă am o senzație de irealitate, acel sentiment de „ca și cum ar fi“. Este o minune că acest loc există și că suntem contem-

porani cu el. Cu toate asalturile secularizării – din afară dar și dinlăuntrul oazei mistice – acest țărm rezistă, neschimbat, încremenit în timp. Sau, mai bine zis, descoperindu-ne alt Timp.

Amiază în „Republica Monahală“

Careia, capitala Athosului

La Careia, capitala Athosului, am simțit trecerea de la „cetatea terestră“ la „cetatea divină“. Careia are darul de a fi și un târg și un anti-târg. În aparență, seamănă cu toate târgurile: și totuși, descoperi imediat că atmosfera, ambianța, ritmul nu aparțin lumescului, ci vieții înnoite. E târg, în sensul că există magazine (alimente, obiecte religioase, papetărie), birouri, brutărie, cantină. La Careia se află și gărzile speciale ale Athosului, și sediul autorității ecleziale, clădirea impunătoare a Protosului. Pe clădire flutură steagul bizantin: pe fond galben, *vulturul bicefal*, cu sabia și globul.

Sabia este simbolul discernământului și al cuvântului ferm; globul cu crucea pe el semnifică biruința creștină și salvarea omenirii prin Hristos, prin credință.

Pe măsură ce te inserezi în ambianța orașului, vezi că aici se face trecerea spre „civitas Dei“, adică spre cetatea celestă, hrănită de pacea lăuntrică. Peste tot, turle de biserici; la dreapta este Mănăstirea Cutulmuși, îndrăgită de

români pentru că sunt aici urme de ctitori români; la stânga este Mănăstirea Sf. Andrei. Pe străzi, călugări și pele-rini; glas de clopot, voci joase, atmosferă de evloghie – chiar în acest decor urban.

Am simțit cum aici se interferează cele două registre: *lumea și „dincolo de lume“; timp istoric și timp liturgic.*

Steagul bizantin

Timpul istoric este mișcarea astrelor, este convenția rotației pământului codificată, este culoarea subiectivă: trecutul este memorie, este solidificare; viitorul este anxietate. Iar Timpul liturgic, sau prezentul continuu, este dobândit în urma purificării lăuntrice, prin contemplația mistică. Acest „Timp“ nu poate fi descris: este o experiență, o trăire, un eșantion de veșnicie.

Răzvrătirea de întemeiere

Mă îndrept spre Marea Lavră, locul de unde începe pelerinajul meu athonit, locul de unde începe istoria Athosului.

Drumul spre Marea Lavră este pe țărm stâncos, cu Marea Egee sub ochi, apa albastră, limpede. Simțurile primesc abundent impresiile, tot ce ni se întâmplă aici are ecou și răsunet, este eveniment psihic.

Popas la fântâna Sfântului Atanasie, cu apă sfințită.

Apoi ajungem la Marea Lavră. Închinare la rămășițele Sfântului Atanasie. Evocarea întemeierii lui.

Întemeierea aceasta a fost cu suferințe. Căci aici, pe Athos, trăiau anahoreții, rugătorii izolați, pustnicii desăvârșiți, care s-au opus categoric întemeierii unei mănăstiri de obște. Anahoreții ziceau că mănăstirea distruge asceza, mănăstirea este un lux, încurajează comoditatea, distruge monahismul: *monachos* înseamnă *singur*, cu desăvârșire singur, ziceau anahoreții supărați pe Sf. Atanasie care, sporit și prestigios, a adunat o mare obște în jurul său.

Anahoreții s-au plâns împăratului, zicând că Atanasie, făcând mănăstire, strică asceza adevărată, viața austeră. Pavel Xeropotamos, anahoret însemnat, el însuși om sfințit, era adept al ascetismului maximal. L-a acuzat vehement pe Atanasie în fața împăratului de la Constantinopole, că a distrus vechiul mod ascetic, al singurătății austere.

Împăratul a dat câștig de cauză lui Atanasie, căci îl admira pe acesta, și admitea că admirabilul său prieten monah știe ce face.

De altfel, monahismul *de obște* este hotărâtor în asceză. Este drept că experiența mistică nu se face în obște, iluminarea nu se obține în obște; dar o etapă importantă a misticii este „despățimirea“ și aceasta se face în mănăstirea de obște.

Scandalul și slava Isihasmului

De la Marea Lavră, m-am îndreptat spre schitul românesc Prodromu, centru de referință al monahismului nostru athonit. Loc puternic, adevărat centru metodologic și focar de emulație spirituală. Aici mă voi instala pentru o petrecere mai lungă. După odihnă scurtă, o slujbă religioasă lungă, laudele, miezonoptica. Ziua: ascultările, mulțumirea.

Facem rugăciunea, vorbim despre rugăciune. Vorbim despre slava isihasmului.

În secolul XIV, Muntele Athos cunoștea o etapă de glorie: se structurează atunci curentul de renaștere spirituală, Isihasmul.

În 1321 izbucnește „scandalul isihast“, adică isihasmul este atacat, acuzat de erezie, iar Grigore Palamas, reprezentantul athoniților, îl apără strălucit. Așa isihasmul devine un curent conștient de sine. Până atunci, el era practicat oarecum empiric. *Unii îl confundau cu evlavia* (ca și astăzi), alții cu mortificarea; alții – care nimereau peste un duhovnic experimentat – mergeau pe o linie bună; alții se osteneau cu o asceză care, uneori, culmina cu o floare mistică, alteori stagna pe vreo dobândire suprafirească.

Acest ascetism era sprijinit de amintirea clocotitoare a unor uriași, precum Antonie cel Mare sau Ioan Scărarul sau Simeon Stâlpnicul; dar râvnitorii în genere perseverau în asceza *exterioară*, puțini cunoscând, aleatoriu sau prin Har, experiența mistică.

Grigore Palamas așadar structurează școala isihastă și-i dă un temei, care a ținut circa 100 de ani, apoi a început să se clatine iarăși; linia de aur a transmisiei isihaste se întrerupe mereu. Oricum, s-a cristalizat atunci singura școală creștină de meditație.

Greșelile isihasmului empiric

Deși astăzi posedăm informații sistematizate despre acest moment, introducem aici o pagină din *Cronica* părintelui român Irinarh, scrisă pe Athos la începutul secolului, rămasă în manuscris, 17 volume, în biblioteca schitului nostru Prodromu. Părintele Irinarh scrie:

„În anii aceștia 1321-1341 s-au întâmplat în Sf. Munte *triste lucruri religioase*. În timpul împăratului Andronic al III-lea mulți monahi adoptau povețele egumenului Simion de la Mănăstirea Sf. Mamant din Constantinopol, care descoperise modul ce va să zică pustniciei. Ei rugându-se li se bucura sufletul de zeiască virtute și simțeau ceva mai mult precum și lumina dumnezeiască și raze precum din Tabor. Așa și ei văd cu ochii trupești lucruri fulgerătoare. Aceștia se numeau *liniștitori* („isihăști“), *rugători* și *însuflețiți* („psihici“). Pentru că atunci când se rugau (unii) ședeau cu genunchii sub buric și ochii la ceriu, de unde vedeau fulgerând dumnezeiască

lumină. Mai era și altă sectă numită *isihodoxi* („liniștitori slăviți“), cei ce erau răpiți cu sufletul. Și negândindu-se la nici un lucru din afară. După unii, ei făceau parte din eresul lui Molin din Ispania. (În subsolul paginii, e scris: Această rugăciune a minții este mărturisită și de marele Sf. Vasile; și în timpul Sf. Dionisie Areopagitul; dar acum au fost la 1321 puse pe un tapet.) Pe la 1400 această rugăciune a minții s-a lătit foarte mult în Muntele Athos, mai ales la Iviru, schitul Magula, Haldu, și monahii care întrebuințau această rugăciune aveau numele de *purtători de raze*.¹

Dar Sf. Grigorie Palamas a îndreptat greșelile, pe când se pustnicea în hotarele Lavrei, precum și Grigorie Sinaitul pe când se liniștea în Muntele Athos pe la jumătatea veacului al XIV-lea, în schitul Magula. (Ei) au îndreptat cum să se întrebuințeze rugăciunea minții.

Tot atunci, ereticul Varlaam Monahul din Calabria, care fusese trimis de Papa în Constantinopole pentru unirea bisericilor, și nereușind s-a întors la Salonic, unde face cunoștință cu un monah din Sf. Munte; au învățat de la el rugăciunea minții, pe care rău înțelegând-o au scris multe contra ei, care eres (n.n. – polemica isihastă) au fost început în 1339. În timpul împăratului Andronic III catigorisând pe cei care o întrebuințează. Acolo, în Salonic, au avut mari discuții cu Varlaam, probându-i din scripturi că este bună rugăciunea minții, dacă-i întrebuințată după dreptarul ei“.

¹ Acest nume a apărut din cauză că unii dintre contemplativi dobândeau un chip fosforescent. Dar „purtător de raze“ este și o metaforă a strălucirii lăuntrice, un simbol al chipului luminos prin comuniunea cu Dumnezeu.

Cum să suporti tensiunea contemplației prelungite

Înserare. Ceasul al nouălea, după ora bizantină. Și iarăși bate toaca: ne amintește că e ceasul al nouălea. Laudele, rugăciunea, canonul, ascultările. Ca să suporti tensiunea contemplației neîntrerupte, sunt două căi: (a) exterioară: lucrul mâinilor, alternarea rugăciunii cu munca; (b) interioară: mutarea minții de la registrul cotidian la cel ceresc. „Rugăciune neîntreruptă“ înseamnă chiar aceasta: dobândirea unei atitudini mentale de permanență evharistică: mulțumire și slavă.